

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۰۲/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

واکاوی معنی و مفهوم مرمت و بازآفرینی بافت شهری

علی رضوانی ازغندی^{*۱}، هادی سروری^{*۲}

۱_ کارشناس ارشد طراحی شهری دانشگاه آزاد اسلامی مشهد (Aliramezani1208@gmail.com)

۲_ استادیار گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد (Sarvari_hadi@yahoo.com)

چکیده:

شناخت فضای شهری و توجه به مرمت و باز آفرینی یکی از مسائل مهم و اساسی در شهرسازی است بافت شهری همواره دارای هویت و روحیه قابل توجه ای می باشد که کارشناسان مسائل شهری همواره در جهت شناخت و راه حل های اصولی و سیاست های اجرایی در آن تلاش می کنند و مبنای این راه حل ها را نیاز مردم و حفظ ارزش گذاری بافت قرار دهند. باز آفرینی و مرمت فضای شهری باعث بازگرداندن بافت شهری به چرخه زندگی امروزه انسان و هم سو ساختن و ایجاد یک سری مشارکت و فعالیت های طراحان و برنامه ریزان شهری در بافت شهری می باشد با این مبنا که بافت ارزش گذاری شود و براین مبنا مرمت و تجدید گردد. دیدگاه اصلی در مرمت شهری پیش به سوی مدرن شدن است به بیانی ساده تر در جهت بازآفرینی انجام میگیرد که باعث ارتقا و رشد و توسعه بافت شود و این توسعه رشد ابعاد مختلف اقتصادی و زیست محیطی و اجتماعی را در نظر میگیرد و این عوامل دست به دست هم می دهند تا از بعد یا هدف خاص پیروی کنند. هدف اصلی از انجام این پژوهش مرمت باز آفرینی شهری با شناخت کالبد بافت و آشنایی همه جانبه با بازآفرینی شهری می باشد و این شناخت و روش های ارزش گذاری باعث درجه بندی بافت و یک پارچه سازی بافت میشود

واژگان کلیدی: مرمت ، بازسازی ، بازآفرینی بافت شهری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

۱_ مقدمه

بررسی تاریخچه، مبانی نظری پیرامون هر موضوع یکی از اقدامات ضروری برای شناخت معنی مفهوم برای آن موضوع می باشد. در مباحث مربوط به مرمت و بازسازی نیز این امر از اهمیت ویژه ای برخوردار است. درک مفهوم مرمت و چگونگی شکل گیری مباحث مرتبط با آن می تواند در شناخت بهتر و نحوه ی برخورد با یک بافت شهری کمک کند. همچنین آشنایی با واژه ها و تعارف باعث درک بهتر نسبت به موضوع میشود. از آن جایی که بحث مرمت شهری و مشارکت مردمی از محورهای اصلی پژوهش حاضر می باشند، سعی شده در هر بخش ابتدا تعریف مفهوم مرمت و بازآفرینی و، بررسی تاریخچه و نحوه ی شکل گیری آنها در اروپا و ایران و سپس معرفی نظریه پردازهای این امر و تفکرات آنها آمده است. در نهایت نیز به ارائه ارتباط بین مرمت بازآفرینی در بازسازی بافت شهری پرداخته شده است.

۲_ کلیاتی درباره شناخت بافت شهری

بافت شهر، گستره ای همپیوند است که با ریخت شناسی متفاوت طی دوران حیات شهری در داخل محدوده شهر یا حاشیه آن در تداوم و پیوند با شهر شکل گرفته باشد، این گستره می تواند از بناها، مجموعه ها، راه ها، فضاها، تاسیسات و تجهیزات شهری و یا ترکیبی از آنها تشکیل شده باشد.

بافت هر شهر کمیتی پویا و در حال تغییر است که نحوه شکل گیری چگونگی رشد و گسترش شهر را در طول زمان نمایان می سازد. بافت هر شهر، دانه بندی فضای کالبدی شهر و همچنین چگونگی و فاصله بین عناصر شهری را معین می کند. حصول شرایط، ارتقا اجتماعی مبتنی بر پویایی بازرگانی و صنعتی و سود آوری خدمات و افزایش خدمات و رشد جمعیت، سبب جابه جایی مکانی و طبقه ای انسانها در محدوده جغرافیایی شهرها شده و در نتیجه سبب خروج هر منطقه به سوی منطقه بیرونی و تشکیل نوع خاصی از بافت شهری در فضای جغرافیایی شهرها شده است (فرید، یدالله، ۵۱۹۱)

بافت های شهری عبارت است از وجود عوامل و عناصر مختلف در آن، که کاهش ارزش های کیفی محیط زیست انسان را (از جنبه های کالبدی، عملکردی، زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی) فراهم می آورد و با نزول ارزش های سکونتی، نوسازی در بافت متوقف می شود و میل مهاجرت در جمعیت ساکن فزونی می یابد (جهانشاهی، ۵۱۰۱: ۵۰). بافت شهری از سه عنصر مرتبط با هم تشکیل شده است :

- طراحی شبکه های ارتباطی که آرایش شبکه خیابان ها و گذرها و الگوی تفکیک زمین و بناها را مشخص می سازد و تحت تاثیر شیوه زندگی و معیشت و فرهنگ شهروندان است.
- الگوهای کاربری که کاربری های زمین و فضا را نشان می دهد
- طراحی فضاها یا ساختارهای کالبدی بر روی زمین که در مجموع، بافت شهری را تشکیل می دهد (شمعی و پور احمد، ۵۱۰۲: ۰۱).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

۲- مفهوم مرمت شهری

واژه ی مرمت در لغت با کلماتی چون ترمیم، تعمیر، احیا، بازسازی، اصلاح کردن، تعمیر کردن (عمید ۱۳۷۲) مترادف شده است. اما آنچه در بین پژوهشگران این حوزه به مرمت شناخته میشود، بار فرهنگی گسترده تر و ژرفی دارد و احترام به میراث فرهنگی و پاسداری از آن است (قانون اساس نامه سازمان میراث فرهنگی کشور ۱۳۷۹) و عبارت است از اقدامهای مبتنی بر برنامه‌ریزی برای بهبود فعالیتهای اجتماعی، اقتصادی و کالبدی بافت تاریخی شهر که عملکرد خود را از دست داده است (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰).

اما آنچه که به عنوان مرمت شهری در بین پژوهشگران حوزه معماری، شهرسازی و برنامه ریزی شهری آمده است پیش از هر چیز نیازمند تعریف واژه ی شهر یا بافت شهری میباشد. گروهی از محققین نگاهی جامع به شهر داشته اند و آن را به صورت زیستگاهی انسان ساخت و در زیر یک قدرت سیاسی مشخص تعریف کرده اند که تمرکز جمعیت نسبتاً پایداری را درون خود جای میدهد (عندلیب ۱۳۲۹). این فضاها دارای نمادهایی هستند که از تعلق خاصی بین انسانها و فضای کالبدیشان حکایت میکنند (فلامکی ۱۳۲۴). سیستم شهری موضوع مورد بحث گروه دیگری از آنها بوده است که در تعریف آن به مجموعه عناصر یا زیرسیستم هایی که بین آنها شبکه هایی از روابط "متقابل جریان" داشته و "هدف" آن تحقق گونهای از زندگی اجتماعی برای انسانهاست (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰)، اشاره شده است. بافت شهر عبارت تعریف شده در بین دستهای دیگر از نویسندگان میباشد (توسلی ۱۳۷۲) و آن را کمیتی پویا و در حال تغییر تعریف کرده اند که وضع کالبدی شهر و چگونگی رشد و گسترش آن را در طول زمان نمایان میسازد (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰). در این میان صاحب نظران متعددی به تعاریف مختلفی از مرمت شهریو مباحث مرتبط با آن از منظرهای گوناگون پرداخته اند (حناچی، داراب و مهدی نژاد ۱۳۸۵)، (عندلیب ۱۳۲۹)، (آل حسن قزوینی و طاهری برزی ۱۳۲۵)، (رفقی خیابانی ۱۳۲۵)، گروهی آن را به صورت کار آیینی و ارزشی که نمیتوان آن را به یکباره اعمال کرد (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰) تعریف کرده اند. دستهای دیگر آن را فرآیندی توصیف کرده اند که دخالت آگاهانه در فضای شهری برای جلوگیری از فرسایش و معاصر سازی آن (حبیبی و مقصودی ۱۳۸۸) و کلیه اقدامهای بهسازی، نوسازی و بازسازی اطلاق میشود و معتقدند مرمت شهری تبیین گذشته در حال و تخمین دگرگونیهای آتی است. (حبیبی و مقصودی ۱۳۸۱).

۳- پیشینه ی مرمت شهری

محیط و فضایی که "مرمت شهری" در آن به منصفه ظهور رسیده، فضایی "مدرن" است و فعالیتی است که در دنیای مدرن جامه عمل میپوشد (لطفی ۱۳۸۶) اما آنچه سبب ایجاد اقداماتی در باب مرمت شهری شده است موضوعی است که مورد توجه بسیاری از پژوهشگران از گذشته تا به امروز بوده است. گروهی از آنها ارتقا و تشویق صنعت گردشگری، حل معضلات و کمبودهای مناطق تاریخی شهر، بازآفرینی شهری و حتی کمک به قرارگیری در زمره ی شهرهای جهانی (بنیادی ۱۳۲۱) را از علل آن دانسته اند.

تاریخ شهرو تحولات انجام شده در آن موضوع مورد بحث بسیاری از محققین و حتی مورخین بوده است برخی از آنها تاریخ شهردر دوران معاصر را به چهار دوره ۱۵ ساله تقسیم کرده اند (Sandercock ۱۹۴۳)، برخی دیگر به بررسی وقایع از قرن بیستم به بعد و مخصوصاً از دهه ی ۱۲۵۴ م. تا به امروز پرداخته اند. اما آنچه مشهود است ریشه های شکل گیری اقدامات مرمتی در شهرها را باید در مهر وموم ها و سده های قبلتر از قرن بیستم جستجو کرد. سابقه ی مداخلات طرح ریزی شده در فضای کالبدی شهرها به قرون وسطی میرسد، در دوران رنسانس تزئین فضای شهری اهمیت پیدا میکند (عدنلیب ۱۳۲۹) و از نیمه ی دوم قرن نوزدهم در پی پیامدهای انقلاب صنعتی (نراقی ۱۳۷۲) اولین دخالت ها و تجربه های مرمت بافت تاریخی شهرها آغاز میشود. قرن بیستم به لحاظ وقوع اتفاقات مهمی در تاریخ مرمت شهری، از اهمیت زیادی نزد اندیشمندان این حوزه برخوردار است و به همین جهت بررسی دقیق دهه های آن موضوع مورد بحث بسیاری از آنها بوده است. در قرن بیستم توسط لوکوربوزیه مرمت شهری و جنبش احیای بافتهای تاریخی در ۱۲۹۴ میلادی بعد از جنگ جهانی اول با پیشگامی و ارائه ی طرح شهر درخشان وارد مرحله جدیدی میشود (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰). در پی جنبش معماری مدرن از سال ۱۲۳۴ م. و بعد از جنگ جهانی دوم (نراقی ۱۳۷۲) و تخریب ویرانی شهرها و به ویژه مراکز شهری مجدداً الگوی نوسازی و طرحهای احیای بزرگ مقیاس از دهه ۱۲۵۴ میلادی مورد تأکید قرار میگیرد. یکی از مشکلات عمده در تاریخ مرمت شهری را عدم تطبیق و همسوئی متون تخصصی مرمت با برنامه ریزی میدانند که همین امر موجب شد در نیمه ی قرن بیستم مرمت و برنامه ریزی شهری به هم نزدیک شدند که به این دوران نقطه ی عطف تاریخ مرمت شهری میگویند (کالینگورس ۱۳۸۷). در ۱۲۶۴ میلادی به تدریج تأملی جدید در نگرش به احیای مراکز شهری به وجود آمد که جنبش حفظ میراث گذشته در اعتراض به نوسازی های بزرگ مقیاس در این دهه، موجب شد از ۱۲۷۴ میلادی الگوی مرمت اهمیت بیشتریابد و تأکید از نوسازی به مرمت قوت گرفت (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰). به تدریج از این دهه به بعد ناحیه ها و محله های تاریخی شهری از نظر اهمیت خود مورد بازبینی قرار گرفتند. (تایسدل، استیون، تنراک و هیث ۱۳۲۴) و از نیمه ی هشتماد میلادی رشد و توسعه شهرها و موضوع تمامیت شهرتاریخی به صورتی جدی شکل گرفت (نراقی ۱۳۷۲). آنچه که در باب مرمت شهری از نیمه قرن بیستم تا اوایل قرن بیست و یکم رخ داده است مبنا و پایه ی بسیاری از مداخلات امروزه در اروپا و سایر کشورهای جهان شده است و از اهمیت زیادی برخوردار است چنانچه به صورت اختصاصی موضوع مورد بحث برخی از پژوهشگران بوده است که به طور کلی تحولات و مداخلات بافت تاریخی شهرها پس از جنگ جهانی دوم را اینگونه تفسیر کرده اند:

۱۲۵۴ میلادی: نوسازی با رویکرد بازسازی

۱۲۶۴ میلادی: نوسازی با رویکرد توانبخشی

۱۲۷۴ میلادی: نوسازی با رویکرد نوسازی شهری

۱۲۸۴ میلادی: نوسازی با رویکرد توسعه مجدد

۱۲۲۴ میلادی: نوسازی با رویکرد معاصر سازی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

۹۴۴۴ میلادی: نوسازی با رویکرد رنسانس شهریو اصالت بخشی به محله ها (عندلیب ۱۳۲۹).

آنچه که به عنوان اقدامات صورت گرفته در بافت تاریخی شهرها در این دوران ذکر شد، از کشورهای اروپایی آغاز و به تدریج در سایر کشورهای جهان دنبال شده است. تجربه های نوسازی در جهان برحسب شرایط جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زمینه های تاریخی از کشوری به کشور دیگر تفاوت میکند بر اساس اینگونه تفاوت ها، رویکردها و سیاستهای نوسازی و اقداماتی که در این رابطه انجام شده است نیز متفاوت است اما تشابه های زیادی میان کشورهای واقع در یک حوزه جغرافیایی، اجتماعییا فرهنگی دیده میشود (عندلیب ۱۳۲۹). در همین موضوع پژوهشگران بسیاری به بررسی تجربه هایمرمت شهری در کشورهای مختلف پرداخته اند. (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰)، (حبیبی و مقصودی ۱۳۸۸) (تایسدل، استیون، تراک و هیث ۱۳۲۴)، (شجعی ۱۳۲۵) اما آنچه که در اکثر پژوهش ها مطرح شده دو کشور انگلستان و فرانسه پیشرو در امر مرمت شهری و مداخلات بافت تاریخی بوده اند. اولین تجارب احیا و مرمت بافتهای تاریخی شهرها به ۱۸۷۴ میلادی و اقدام های هوسمان در پاریس مربوط میشود (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰) که سعی در حل مسائل ناشی از نابسامانی های شهر را داشته است که ازجمله اقدامات وی میتوان به اقدامات ساختمانی، احداث شبکه های تأسیساتی و راهیابی، اقدامات بهداشتی و اقتصاد شهری و تقویت آن اشاره کرد (فلامکی ۱۳۲۴). بعد از فرانسه در انگلستان این موضوع توسط ویلیام موریس پیگیری (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰) و من جر به تدوین قوانین صیانتی انگلستان جهت حل مسائل هسته های پرجمعیت قدیمی شهرهای صنعتی شده است (عندلیب ۱۳۲۹).

در ایران هم با فاصله ی زمانی از وقایع سایر کشورها مداخلات زیادی از گذشته تا به امروز در بافت شهرها و بخصوص بافت تاریخی آن رخ داده است. در مقیاس شهری، بازسازی ساختار شهر توسط حکومت ها درگذشته به علی چون زلزله یا جنگ را میتوان جز سابقه مرمت شهری محسوب نمود (بنیادی ۱۳۲۱). پژوهشگران زیادی به بررسی شروع تاریخ مداخلات در بافت تاریخی شهرهای ایران پرداخته اند (ایزدی ۱۳۸۴) و دوره بندی های متفاوتی را برای تاریخ شهرسازی و مداخلات شهری در ایران آورده اند اما آنچه در کار اکثر آنها مشهود است، شروع مداخلات شهری به قبل از دوران معاصر برمیگردد. مهمترین دوره توسعه در تاریخ شهر و شهرنشینی ایران دوران حکومت صفویه بود که مکتب اصفهان در شهرسازی و معماری به وجود آمد اما هنوز برنامه های عمرانی شکل نگرفته بود. از دیگر دوره های تاریخی تحول در شهر و شهرنشینی ایران، دوران قاجاریه بود که اولین جرقه های ظهور مدرنیسم در این دوران زده شد و اقداماتی در مورد بافت های شهری طی سالهای ۱۹۶۷ تا ۱۹۸۵ میلادی آغاز گردید (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰). در فاصله سال های ۱۹۸۵م انقلاب مشروطه تا ۱۹۲۲م (پایان جنگ جهانی اول) تغییر و تحولات زیادی در کشور ایران رخ داد و در چارچوب این تغییر و تحولات مداخله در روند رشد و توسعه شهرها در دستور کار دولت قرار گرفت (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰). از همین رو نگهداشت ارزش هایی که موضوع مرمت شهری را به میان می آورند، از همکاری ها و همدلی هایی که در طول سده های پیشین تا اوایل دوران پهلوی اول میان ساکنان و شاغلان در محله ها و مراکز شهری ایران جاری بوده زاده شده اند (فلامکی ۱۳۸۴). نوسازی شهری در ایران همزمان با روی کار آمدن رضاشاه آغاز شد (عندلیب ۱۳۲۹) و در دوران پهلوی اول چهره ی جدیدی به خود گرفت که از برخی اقدامات انجام شده در این دوران میتوان به احداث خیابانها، میدانها، خیابانهای کمربندی، تخریب محله های غیرقابل اصلاح،

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

تبدیل گورستان های داخل شهر به پارکینگ عمومی، تشویق مردم به زیباسازی و... اشاره کرد. در دوران پهلوی دوم سیاستهای بهسازی و نوسازی شهری بیشتر به دنبال تصویب قوانین و روشهایی برای کسب درآمد در قالب برنامه های عمرانی اول تا پنجم دولت بین سالهای ۱۳۶۷ تا ۱۳۵۶ شمسی بود (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰). پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ ش. فعالیت های مربوط به مرمت بافت تاریخی شهرها بسیار چشمگیرتر از گذشته گردید. در این دوران با افزایش جمعیت شهرها، فعالیتهای و اقدام های قانونی و عملی در زمینه مرمت تاریخی شهرها بیشتر در طول سه برنامه ی اول، دوم و سوم و قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰) گنجانده و سعی شده در اکثر شهرها در قالب اقدامات مرمتی به صورت عملی اجرا شود و با توجه به محدودیت های پیش رو در بافت تاریخی شهرهای ایران و عدم تطابق آنها با نیازهای نو ساکنین و ساختارهای جدید شهرنشینی با عدم موفقیت هایی هم روبرو بوده است

۴- قوانین و مصوبات مرمت شهری

همانطور که در بخشهای قبل گفته شد شروع فعالیتهای مرمتی و مداخلات در بافت تاریخی شهرها از کشورهای اروپایی آغاز شد در نتیجهی این اقدامات قوانین و مقرراتی نیز در ارتباط با بناها و بافتهای تاریخی در این کشورها به تصویب رسید از همین رو در اوایل قرن نوزدهم در ۱۸۳۷ م. کمیت های تحت عنوان «کمیته ویژه هنر و یادمان» در کشور فرانسه و در سال ۱۸۷۷ م انجمنی برای حفظ ساختمان های قدیمی در انگلستان شکل گرفت. (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰).

تا قبل از ۱۲۴۴ م توجه به شهر با دید فلسفی بوده و عملاً از سال ۱۲۱۴ م. به بعد با تشکیل کنگره ها، شهرسازی به عنوان یک علم مطرح میشود و بافت تاریخی شهرها مورد توجه قرار میگیرد (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰). از همین زمان به مرور نشست ها و همایش های فراوانی در سراسر دنیا برای موضوع مرمت و حفاظت یادمان ها برگزار و موجب تصویب بسیاری از قطعنامه ها، مصوبات و منشورهای بین المللی در این حوزه از قرن بیستم تا به امروز شده است که از میان آنها میتوان به قانون یادمانها در هلند، قانون مالرو در فرانسه، قانون تسهیلات مدنی در انگلستان، قانون برنامه ریزی شهری در ایتالیا و قانون یادمانها و بناهای تاریخی ۱۲۷۳ م. در ترکیه (تایسدل، استیون، تراک و هیث ۱۳۲۴) اشاره کرد. در ادامه با توجه به اساس بحث بسیاری از پژوهشگران به شرح مختصری از مهمترین کنگره ها و مصوبات در باب حفاظت و مرمت شهری پرداخته شده است:

کنگره آتن

منشور آتن ۱۲۳۱ م. به عنوان شروع کننده امر مرمت در کشورهای توسعه یافته به حساب می آید (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰) که همزمان با اوج گیری نهضت معماری مدرن تدوین شد و نتایج آن توسط لوکوربوزیه مدون و در سال ۱۲۰۱ م. در فرانسه انتشار یافت. (حبیبی و مقصودی ۱۳۸۸). هدف اصلی این کنگره ایجاد ارتباط میان شکل و فضاهای کارکردی شهری بود (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰) چنانچه در ماده ی ۶۵ آن آمده است ارزش های معماری میباید محافظت

شوند، چه آنگاه که صحبت از بناهای منفرد به میان است و چه زمانی که هسته های کامل شهری مورد نظر اند. (لوکوربوزیه ۱۳۵۵).

کنگره گوینو

این کنگره در ایتالیا به سال ۱۲۶۴م. مطرح گردید (حبیبی و مقصودی ۱۳۸۸). در این کنگره اهمیت وضع اجتماعی شهرها و پاسخ به نیازهای معاصر شهروندان به خصوص در بافت تاریخی مورد توجه قرار گرفت و بازسازی اجتماعی مورد تأکید بوده است (اصغریان جدی ۱۳۸۹) و شامل اهدافی چون بهبود کارکرد اجتماعی در بافت تاریخی و رفع نابسامانی های شهری (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد ۱۳۸۰) بوده است.

کنگره ونیز

کنگره ونیز در ۱۲۶۰م. به منظور اصلاح مفاد کنگره ی آتن شکل گرفته است (حبیبی و مقصودی ۱۳۸۸) و دیدگاه های پویا، منعطف و جامع ای را در مورد بهسازی و نوسازی بافتهای قدیم شهری ارائه کرده است (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰) چنانچه در برخی ماده های آن به این موضوع اشاره شده است. به عنوان مثال میتوان به موارد زیر اشاره کرد:

- ماده ۱: مفهوم اثر تاریخی نه تنها شامل ساخته های منفرد معماری است بلکه "فضای شهری" و مناظری را که گویایی از یک تمدن خاص، یک تحول مشخص و یک حادثه ی تاریخی است، شامل میشود.
- ماده ۶: نگهداری یک بنای تاریخی، حفاظت وضعیت محیط اطراف آن را نیز ایجاب میکند. وقتییک محیط و بافت قدیمی و اصیل در پیرامون بنای تاریخی موجود باشد، سعی در حفظ این بافت ضروری است.
- ماده ۷: بنا از محیط و موقعیتی که در آن ساخته شده و از مراحل تاریخی ای که آن را به وجود آورده جدا نیست (شماعی و پوراحمد ۱۳۸۰).

۵_ بازآفرینی شهری

دستیابی به تعریف جامعی از مفهوم باز آفرینی شهری بسیار مشکل و یا حتی غیر ممکن می باشد. باز آفرینی شهری که هم چنین تجدید حیات و رنسانس شهری نامیده شده است. به مسائل شهریهم چون زوال اقتصادی ، تنزل محیط زیستی ، زوال اجتماع ، رشد بیکاری و برخی مشکلات اجتماعی ایجاد شده به واسطه آن سروکار دارد. در زیست شناسی، باز آفرینی به معنای رشد مجدد بافت های آسیب دیده یا زردست رفته یا ترمیم سیستمی برای رسیدن به حالت اولیه آن است. باز آفرینی شهری بارشد مجدد فعالیت های اقتصادی در جایی که از رونق افتاده، با بازگرداندن عملکردهای اجتماعی جایی که فاقد آن شده و بازگرداندن کیفیت محیط زیستی و یا تعادل اکولوژیکی جایی که از بین رفته است سروکار دارد. به بیانی "باز آفرینی شهری

در مورد مجاب نمودن مردم به زندگی در شهر و مراکز شهری است که شهروندان می توانند از طریق فعالیت های متنوع، کار و خرید کرده و از اوقات فراغت بهره مند گردند. " باز آفرینی شهری صرفاً در مورد توسعه مجدد مناطق نیست، بلکه به انسجام اجتماعی و پایداری در همه ابعاد آن از جمله صرفه جویی انرژی، مدیریت پسماند، توریسم و فرهنگ توجه دارد. (صرافی، مظفر، ۵۱۱۱) نظریات بهسازی و باز آفرینی بافت های کهن و قدیمی شهرها، گاه به طور صریح و گاه به طور ضمنی در تفکرات برخی اندیشمندان نظیر اوژن ویوله لودوک؛ جان راسکین، کاملیو بویی تو، فردریش انگس، (امیل زولا؛ کاملیو سیته، لوکوبوزیه، ابنزرهاوارد، لوئیز ممفورد، جین جکوبز، کوین لینچ، کریستوفر الکساندر، ریچارد راجرز و برخی دیگر ارائه شده است. در ادامه جهت بررسی ادبیات موضوع به برخی از آنها اشاره خواهد شد. از منشور آتن (۵۱۱۱) تا منشور آمستردام (۵۱۹۱) بیش از چهار دهه طول کشید تا کشورهای توسعه یافته از پرداختن به تک بناغافل شوند و به مداخله در مراکز ارزشمند قدیمی و تاریخی با هدف تجدید حیات (باز آفرین) و روانبخشی آنها بپردازند. در این فاصله، قانوناً ندره مالرو (۵۱۰۱) در جلوگیری از تخریب بافت های قدیمی در فرانسه، تجربه انگلستان از پنج شهر تاریخی و تعمیم نتایج آن به منظور دستیابی به معیارهای بهسازی و مرمت شهری بولونیا (ایتالیا-۵۱۹۱) در دقیق سازی مفاهیم این عرصه حساس تاثیر اساسی داشته است. اعمال سیاست ها و برنامه های بهسازی و باز آفرینی در مراکز شهرها و بافت های تاریخی و قدیمی به چند دهه اخیر محدود نمی شود. الکساندر تامسون، در سال ۵۰۰۰ پیشنهاد اسکان ۵۰ هزار نفر خانواده کاری را در بافت شطرنجی فشرده مرکز گلاسکو مطرح ساخت. وی معتقد بود که تراکم زیاد برای احیاء واحدهای تجاری و فضاهای عمومی و باز یابی ارزش اقتصادی املاک مرکز شهری حیاتی است. طرح پیشنهادی تامسون یکی از نخستین بیانیه های باز آفرینی و نوزایی شهری محسوب می شود. کامیلوسیتته (۵۱۰۱-۵۰۲۱)، خواستار ساماندهی فضاهای شهری بود و در صدد زنده کردن بافت های کهن شهری برآمد و راه حلهای تزئینی شهری را عنوان کرد. وی اعتقاد داشت نباید میراثو یادگارهای گذشترا با ویژگی والایی که داشته اند به سادگی رها کرد، بلکه باید از آنها الهام گرفت و مبانی آنرا شناخت. (حبیبی و دیگران، ۵۱۰۰: ۱۲) کوین لینچ و جین جکوبز از جمله اندیشمندان و نظریه پردازان قرن بیستم هستند که در زمینه بهسازی و نوسازی شهری براساس شهرسازی انسان گرا اظهار نظر کرده اند. به اعتقاد لینچ باید در جریان بهسازی و نوسازی شهری، برنامه ریزی با مشارکت مردم و مشاوره با متخصصان و هماهنگی با مسئولان و مردم شهر صورت گیرد.

جین جیکوبز (۵۱۰۵)، در زمینه بافت های فرسوده و قدیمی و در اصطلاح وی «بافت های مسئله دار مزمن» به اصل روابط انسانی همسایگی و موضوع خود ترمیمی و مشارکت مردم در امر بهسازی و باز آفرینی تأکید داشت (جیکوبز، جین، ۵۱۰۰). در سال ۵۱۱۰، استیون تیزدل، همراه با گروه کاری خود «با ارزیابی مجدد کیفیت محله های تاریخی شهری» میدان پاپونیر و محله پاسترز را در شهرهای سیاتل و نیویورک آمریکا مورد بررسی قرار داده و آن را در اثری با همین عنوان منتشر نمود (حبیبی و دیگران، ۵۱۰۰: ۱۲).

ریچارد راجرز در سال ۵۱۱۰ با گروه کار خود، مأموریت یافت دلایل زوال شهری را در انگلستان بررسی کند و اصولی را برای ارتقاء کیفیت شهری در انگلستان ارائه دهد. حاصل کار گزارشی است به نام «به سوی نوزایی شهری»، که در آن گزارش، طیف

گسترده ای از پیشنهادات آینده نگرانها ارائه کرد. گزارش حاوی بیش از 500 راه کار در زمینه های طراحی شهری، مدیریت، ترابری، بازآفرینی مراکز تاریخی و قدیمی و غیرهرا شامل می شود. وی رمز انعطاف پذیری در طرحها را در پایداری آنها میدانند و معتقد است، پایداری حاصل نمی شود، مگر در ارتباط با محیط پیرامون.

۶_ راهبردهای بازآفرینی

بازآفرینی (مرمت شهری) در سیر تاریخی، دگرگونی و تحول خود در دوران معاصر و به ویژه از دهه 5110 تا کنون، دوره های مختلفی را پشت سر گذاشته است، در طول این چند دهه مرمت شهری از فرم ساده بازسازی، نوسازی و توانبخشی بافت ها و زیر ساخت های فرسوده شهری، به بازآفرینی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مرمت سیمای شهردگرگون شده است. به عبارتی بازآفرینی شهری در سیر تحول خود، گذاری را از حوزه توجه به کالبد به عرصه تاکید بر معنا تجربه کرده است. از دهه 5110 به بعد با بازنگری همه جانبه علمی، فاسفی و هنری، نگاه به نوسازی نیز دچار تغییر می گردد و عمدتاً راهبردها به حفاظت از بافت های تاریخی می پردازد. استیون تیزدل (5101) در کتاب خود تحت عنوان "Revitalicing Historic Urban Quarter" به دنبال معرفی سیاست های صیانت از فضاهای عمومی و تاریخی و در همین رابطه، بازآفرینی را به مثابه ابزاری برای مدیریت شهری برای حفظ و بهبود این فضاها در نظر می گیرد. و با چنین نگرشی، لحاظ کردن هویت های تاریخی به جا مانده از گذشتهرا متناسب با شرایط زندگی امروزی در دستور کار قرار داده و مفهوم بازآفرینی شهری را در همه ابعاد گوناگون در فرایند دگرگونی شهری تدارک می بیند.

همچنین در سال 5115 نیز دانیسن در تحقیقات خود تحت عنوان "Regeneration the inner city" بر لزوم حفظ ساختارهای عمومی موجود در مراکز کهن شهری تاکید می کند و رویکرد بازآفرینی را برای این امر پیشنهاد می کند. در همین راستا در می 1051، هفتمین کنفرانس شهراپایدار، در حوزه بازآفرینی شهری و پایداری در ایتالیا برگزار گردید و یکی از ابعاد دست یابی به توسعه پایدار شهری را، بازآفرینی فضاها و مراکز شهری معرفی نمود. در ایران نیز روند بازآفرینی شهری از نگاه صرف به بخش کالبدی، به سمت توانبخشی، بهسازی و تاکید بر محورهای تاریخی و فرهنگی مراکز شهری، هر چند کند در حرکت بوده است و در نهایت رویکردهای نوین تحت عنوان معاصر سازی، باززنده سازی و بازآفرینی مراکز شهری در کانون توجه قرار گرفته است.

بازآفرینی فضاها و محلات شهری همچنین می تواند اثرات گوناگونی را نیز داشته باشد از جمله می توان به پژوهش ملیکا سادات امیر زاده اشاره داشت که به دنبال بازآفرینی شهری در بافت کهن انارک به منظور بازیابی هویت و حیات مدنی با استفاده از صنعت گردشگری می باشد.

تغییر و تحول در مراکز قدیمی شهرها باید به گونه ای صورت پذیرد که عناصر هویت بخش موجود در آنها که زمینه ساز احساس تعلق مردم و حضور آنها در بافت های شهری است حفظ و تقویت گردد. بدین معنی که احیای فیزیکی و کالبدی بافت های

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

قدیمی باید به احیاء اجتماعی، فرهنگی و هویتی آنها توأم شود و بستر کالبدی مناسب برای روابط و مناسبات اجتماعی مردم فراهم آید.

با این حال در طرح های مرمت موجود، رابطه شهرهای مدنی و فضاهای تاریخی با بناها و ساختارهای شهریشان تاکنون موضوع پژوهش و بررسی قرار نگرفته تا معین شود کدام شیوه یا شیوه ها را برای نگهداشت ارزش های فرهنگی، تاریخی و مدنی رایج در آنها باید به کار گرفت. در حقیقت امر اصل شناخته شده تعلق خاطر و پیوند متقابل میان ساکنان یک بافت و فضای کالبدی آنان مورد پژوهش و ارزیابی و تدبیر شهرشناختی قرار نگرفته است. تا در تدوین طرح های بهسازی و نوسازی و یا مرمت شهری بازتابی مثبت و سازنده داشته باشند (فلامکی، م، 5100).

خاطره انگیز بودن یک بافت شهری نشان از هویت دار بودن آن بافت دارد، در واقع هویت چیزی نیست جزء خاطره جمعی افراد و شهردون خاطره فاقد هویت است. (پیران، پرویز، 5102)

با توجه به این که ارزش های مستتر در بافت های قدیمی از عوامل اصلی هویت دهنده به این بافت ها هستند، بازآفرینی آنها مستلزم شناخت کامل از ارزش ها و نحوه هویت بخشی آنها به بافت می باشد. لذا ضروری می نماید در ابتدا شناختی از مفهوم هویت در بافت های شهری و اجزای شکل دهنده به آنها حاصل گردد.

۱-۶ فرهنگ و استفاده از شعور و خرد جمعی ابزاری در بازآفرینی (بازآفرینی فرهنگ محور)

از دهه ۵۱۰۰ بعد، بازآفرینی مبتنی بر فرهنگ به صورت موج عظیمی، پروژه های بازآفرینی را در سراسر اروپا تحت تأثیر قرار داده و بازآفرینی فرهنگ محور و استفاده از سرمایه های فرهنگی خود را به عنوان گزینه ای موفق در عرصه «مرمت و بهسازی و نوسازی شهری» مطرح کرده است. توجه به نقش فرهنگ، استفاده از ارزشهای تاریخی و فرهنگی به عنوان منابعی برای توسعه و همچنین توجه به گذران اوقات فراغت مردم، مهمترین وجوه این گرایش هستند.

از زمانی که سیاستگذاران و مقامات مسئول شهری به سمت «فرهنگ» به مثابه ابزار باز آفرینی شهری روی آوردند، اهمیت کیفیت محیط های تاریخی به عنوان بخش یاز نوآوری ها و ابتکار عملهای بازآفرینی شهر به طور روزافزونی آشکار گردیده است.

خط مشی های فرهنگی با ایجاد مشاغلی که به اداره کنندگان آن مشاغل، تبلیغ و ترویج و محل های برگزاری مربوطه مثل کافه ها، رستوران ها و غیره مرتبط است، به عنوان تأمین کننده منافع اقتصادی تلقی گردید: «بدین ترتیب، مداخلات فرهنگی بیش از آن که محصول ثانوی رشد اقتصادی باشند، نیروی محرکه آن بودند»

جدول شماره ۱: مشارکت فرهنگ در زمینه های مختلف بازآفرینی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

<p>استفاده مجدد از ابنیه خالی؛ ارتقاء کیفیت محیط زیست؛ استفاده فزاینده عمومی از فضا که منجر به کاهش نابودی اموال عمومی و افزایش امنیت شود؛ احساس غرور در یک مکان؛ بکارگیری هنرمندان در گروه های طراحی؛ ادغام ایده های فرهنگی در برنامه های آینده؛</p>	<p>مشارکت فرهنگدربازآفرینی کالبدی</p>
<p>سرمایه گذاری درونی (نیروهای بخش خصوصی - عمومی)؛ خرج کردن پول بیشتر(تمایل به پرداخت بیشتر توسط ساکنین و بازدید کنندگان)؛ اشتغالزایی مستقیم و غیرمستقیم و ایجاد در آمد؛ حفظ نگهداشت تحصیل کردگان در محل؛ محرکی در توسعه مناطق کسب و کار، مراکز خرده فروشی و تفریحی جدید؛ مشارکت روز افزون بخش خصوصی و عمومی و گروه ها و انجمن های داوطلبانه؛ مشارکت های بیشتر در بخش های فرهنگ محلی(که به افزایش تمایل به پرداخت منجر شود) افزایش قیمت املاک و مستغلات (مسکونی و اداری)؛</p>	<p>مشارکت فرهنگدربازآفرینی باز آفرینی اقتصادی</p>
<p>تغییر نگرش و ادراک ساکنین از محل سکونت خویش؛ تقویت اعتماد به نفس و اشتیاق در افراد؛ ابراز صریح تر ایده ها و نیازهای فردی و جمعی؛ افزایش فعالیت های داوطلبانه؛ بهبود و افزایش سرمایه اجتماعی معیارها و شبکه هایی که عملکرد جمعی را امکان پذیر می سازند؛ تحول و دگرگونی اعتباریک مکان و ساکنین آن؛ مشارکت بخش های خصوصی - عمومی و گروه های داوطلبانه؛ دستیابی به سطح آموزش بالا؛</p>	<p>مشارکت فرهنگدربازآفرینی اجتماعی</p>

(مأخذ: ایوانز شاو به نقل آیت ، ۵۱۰۰: ۱۰)

هدف نهایی، بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی شهری از طریق بهبود و توسعه ویژگی های منحصر به فرد یک مکان و مردم آن بود. بکارگیری جنبه های گوناگونی از فرهنگ شهری نظیر هنر، ورزش و آموزش هم به عنوان ابزاری مؤثر برای بازآفرینی مناطق راکدو هم در مقام اهداف ذاتی، به شکل گسترده ای در پروژه های بازآفرینی طی دهه گذشته در کشورهای غربی مطرح بوده اند. در واقع ضمن توجه به منافع مالی و اقتصادی در پروژه های شهری، مسیر این سرمایه گذاری در راستای ایجاد مراکز فرهنگی و هنری و گذران اوقات فراغت تعیین می شود که از این طریق علاوه بر بازگشت سرمایه، به دلیل ایجاد جذابیت های خاص برای حضور مردم مناطق مورد عمل نیز کاملاً تحت تأثیر قرار می گیرند.

۲_۶ مباحث زیست محیطی و کالبدی در «بازآفرینی»

پس از حدود سه دهه تمرکز کامل بر رشد اقتصادی و بروز نتایج ناخوشایند، این شیوه از «توسعه» بر پیکر عرصه های طبیعی و سکونت گاه های شهری و تهدید بسیاری منابع تجدید ناپذیر، از اواخر دهه ۵۱۰۰ و اوایل دهه ۵۱۹۰ به بعد، توجه به محیط

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

زیست و مباحث زیست محیطی، به عاملی تعیین کننده و اساسی در برنامه‌ریزی شهری تبدیل شد. این برهه زمانی را میتوان آغاز توجه جدی به امور زیست محیطی تلقی کرد. با طرح مفهوم «پایداری» و واژه «توسعه پایدار» در دهه 50 و انتشار گزارش برانت لندن در سال 5109، محیط زیست بصورت سرفصلی اساسی در مباحث «مرمت و بازآفرینی شهری» درآمد. به این ترتیب، محیط زیست به صورت بحثی اساسی و تعیین کننده در جهت گیری ها و طرح های شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری، از این مقطع زمانی وارد ادبیات شهرسازی شد.

تفکر «شهر فشرده» به عنوان یک شکل ساخته شده پایدار به طور فزاینده‌ای میان سیاستگذاران در سطح ملی و اروپایی محبوبیت پیدا می کرد. بطور کلی، برای تقویت و شکل دادن به توسعه شهری و ابتکار عمل های بازآفرینی، حمایت گسترده ای از اصول توسعه پایدار صورت می گیرد.

مفهوم رهیافت تجدید حیات شهری:

تجدید حیات شهری را می توان بر اساس میزان توسعه کشورها تفسیر و تعریف کرد. در اغلب اقتصادهای بیشتر توسعه یافته، هدف، بخشیدن حیات دوباره ای به مرکز شهرها است در صورتی که در اقتصاد های کمتر توسعه یافته به برنامه های کیفی نیز توجه کرده و آن ها را لزوماً با احتیاجات کمی پیوند می دهند (UNDP ۲۰۰۲).

تجدید حیات شهری بینش و عملی جامع و یکپارچه است، که تمایل به بهبود مداوم در شرایط اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی ناحیه ای را دارد که در معرض تغییر قرار گرفته است. حیات شهری بر خلاف فعالیت های توسعه شهری و یا ایجاد شهرک های جدید، فرایندی است که باید از یک پیشرفت تدریجی برخوردار باشد. نکته دیگر این است که تغییرات در نظام های سیاسی ملی می تواند خود مختاری بیشتری به مسئولان شهرداری اعطا کند.

۷ بازآفرینی شهری و کیفیت زندگی:

کیفیت زندگی در برداشت های انتزاعی، اصطلاح واضحی نیست و بیشتر تحقیقاتی که در این مورد به ان جام رسیده، بر اساس موضوع مورد بررسی بر عوامل خاصی تاکید نموده اند.

در پژوهش های مربوط به برنامه‌ریزی شهری، کیفیت زندگی بیشتر در ارتباط با وضعیت مسکن، اجتماع، مسائل اقتصادی، اشتغال، تحصیلات و امنیت و غیره مورد توجه قرار گرفته است. در رابطه با اقدامات بازآفرینی شهری و مفهوم کیفیت زندگی دو محور قابل طرح می باشد:

الف) برنامه‌ریزان طی اقدامات پیشنهادی خود در جستجوی افزایش کیفیت زندگی ساکنان و شهروندان هستند اما کیفیت زندگی مفهومی است که می تواند به دو صورت سنجیده شود. (ذهنی و ادراکی) که می تواند علاوه بر تاثیرپذیری از محیط خارجی، تحت تاثیر رضایت از زندگی خانوادگی، روابط اجتماعی و فرهنگ قرار گیرد. محیطی و عینی که با اندازه گیری سن، میزان درآمد، تحصیلات، خدمات بهداشتی، ایمنی و امنیت، دسترسی به خدمات شهری، کیفیت محیط زیست قابل بررسی است. به

این ترتیب ممکن است که تغییراتی که در راستای ارتقای کیفیت عینی زندگی از سوی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران شهری پیشنهاد می‌شود، در بسیاری از موارد موجب کاهش رضایت مندی ذهنی می‌شود.

ب) در بسیاری از موارد حالت مطلوب نزد شهروندان با حالت مطلوب نزد برنامه‌ریزان بسیار متفاوت است برای نمونه، بسیاری از شهروندان آمریکایی طرفدار مسکن با ابعاد بزرگتر و ماشین برای تمامی افراد خانواده هستند، حال آنکه این تمایل از دید برنامه‌ریزان امروزی و مدیران بخش عمومی روندی ناپایدار است و به دلیل محدودیت‌های طبیعی و زیرساختی موجب کاهش کیفیت زندگی می‌شود.

۸_ جمع بندی

مرمت شهری بازفرینی همیشگی از جمله ارکان مهم در شهرسازی بوده است و از آن جایی که این امر جز جدایی ناپذیر از موضوعات مربوط به زندگی و نیاز شهروندان می‌باشد، در برخورد با بحث مشارکت مردمی به گونه‌ای متفاوت عمل می‌کند. کلیه اقدامات، برنامه‌ریزی‌ها، طرح‌ها چه در مرحله‌ی نگارش و چه در زمان اجرا می‌بایست مستقیماً بر اساس نیازهای مردم یک محل و در مدیریتی همه‌جانبه بین دولت و مردم صورت گیرد. همچنین طرح‌های مرمت و بازآفرینش شهری به این شکل باید با هدف درگیر کردن اهالی بافت با محیط پیرامون، ایجاد حس تعلق خاطر به محیط در آنها و توجیه منافع ساکنین در اجرای طرح و نهایتاً ایجاد انگیزه برای مشارکت صورت گیرد که در این میان دولت‌ها به عنوان مجریان و تامین‌کننده‌ی بودجه‌ی ابتدایی طرح، نهادهای مردمی به عنوان رابط بین مردم و دولت و مردم به عنوان تامین‌کننده‌ی نیروی انسانی و همچنین بخشی از سرمایه‌ی لازم برای ادامه‌ی طرح، هر کدام نقش و وظایف مشخصی دارند.

منابع

- (۱) آتش پنجه 9 حجت الله 9 فرهاد دست داده 9 و زهرا پرین 1325. "اصول و معیارهای مداخله در بافت تاریخی." نخستین همایش منطقه‌ای معماری، شهر، توسعه چالش‌ها و راهکارهای مدیریت شهری. (بهبهان: گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد بهبهان). 19.
- (۲) احمدی 9 شیخ یحیی. 1369. فرماندهان. تهران: موسسه انتشارات دانش.
- (۳) اخوان 9 علی. 1381. سازماندهی و طراحی ساختار سازمانی رویکردی کاربردی. تهران: توسعه قلم.
- (۴) ارجمندنیواصغر. 1384. "سازمان‌های غیردولتی، راهبرد مشارکت توسعه یافته." مدیریت شهری 98-33.
- (۵) اسلامجو 9 مسعود 9 و حسن ستاری ساربانقلی. 1326. "مقدمه‌ای بر مشارکت مردمی در بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده." نخستین کنفرانس ملی به سوی شهرسازی و معماری دانش بنیان. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران. 5.
- (۶) اسلامی 9 سید غلامرضا 9 و حامد کامل نیا. 1323. معماری جمعی، از نظریه تا عمل. تهران: دانشگاه تهران.
- (۷) اصغریان جدی 9 احمد. 1389. مرمت ابنیه و بافت‌های مجتمع‌های زیستی. جزوه درسی دانشکده معماری و شهرسازی 9 تهران:

- ۸) دانشگاه شهید بهشتی.
- ۹) اوست هوپی زن 9 اندریاس. 1377. "مشارکت شهروندان در طرح ریزی و توسعه نواحی". مجله معماری و شهرسازی.
- ۱۰) ایزدی 9 محمد سعید. 1384. "بررسی تجارب مرمت شهری در ایران با تاکید بر تحولات 9 دهه اخیر". هفت شهر 39.
- ۱۱) ایمانی 9 نادیه. 1383. طرح راهبردی حفظ بافت تاریخی. طرح راهبردی 9: سازمان بهسازی و نوسازی شهر.
- ۱۲) باستانی پاریزی 9 محمد ابراهیم. 1320. وادی هفت واد (بحثی در تاریخ اجتماعی و آثار تاریخی). تهران: نشر علم.
- ۱۳) بحرینی 9 سید حسین. 1324. فرآیند طراحی شهری. تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۴) برخوردار 9 مهین 9 و عبدالرسول جمشیدیان. 1387. تربیت شهروندی (با تاکید بر مولفه ها). اصفهان: جهاد دانشگاهی.
- ۱۵) بنیادی 9 ناصر. 1388. روش های مداخله در بافت کهن، ارزیابی تجارب و روش شناسی مداخله: بهسازی، نوسازی و بازسازی
- ۱۶) بنیادی 9 ناصر. 1321. "سیر تحول در اندیشه مرمت شهری". هویت شهر 67-78.
- ۱۷) دارابی 9 حسن. 1380. تبیین سرمایه گذاری های عمرانی در پرتو مشارکت های مردمی: مورد سکونتگاه های روستایی ناحیه کاشان. رساله دکتری 9 تهران: دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۸) دانشور 9 محمد. 1388. محله های قدیمی شهر: مرکز شناسی.
- ۱۹) شجعی 9 سمیه سادات. 1325. "جایگاه مرمت شهری بافت تاریخی در توسعه پایدار شهری". اولین کنفرانس ملی معماری اسلامی، میراث شهری و توسعه پایدار شهری. تهران: موسسه بین المللی ایرانیان و اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان تهران. 19.
- ۲۰) شریفیان ثانی 9 مریم. 1384. "مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری". فصلنامه مدیریت شهری.
- ۲۱) شفیعی 9 ایمان. 1320. ارزیابی میزان مشارکت شهروندان در طرح های توسعه شهری با رویکرد حق به شهر (مطالعه موردی: شیخی 9 محمد. 1376. "تحلیل نقش مردمی در بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده با تکیه بر شرایط ایران". مجموعه مقالات همایش تخصصی بافت های شهری. تهران. 511.
- ۲۳) صالحی نیا 9 مجید 9 و مائده السادات حسامی زاده. 1325. "شناسایی معیارهای کیفیت محیطی مرکز محله و افزاینده تعاملات اجتماعی". کنفدراسیون بین المللی مخترعان جهان (IFIA) - دانشگاه جامع علمی کاربردی. تهران: دانشگاه جامع علمی کاربردی 19.
- ۲۴) صمدی رندی 9 یونس. 1376. مجموعه قوانین، مقررات، آیین نامه ها، بخش نامه ها و معاهدات میراث فرهنگی کشور. تهران:
- ۲۵) سازمان میراث فرهنگی کشور.
- ۲۶) طالب 9 مهری. 1321. بررسی رابطه مشارکت مردمی در مدیریت شهری. پایان نامه کارشناسی ارشد 9 تهران: دانشگاه پیام نور تهران غرب.
- ۲۷) طالب 9 مهدی. 1376. "مشارکت شرط لازم دخالت در بافت های شهر". مجموعه مقالات همایش تخصصی بافت های شهری تهران. 555.
- ۲۸) بدون تاریخ. طرح مرتع داری. سازمان جنگل ها و مراتع 142 9.
- ۲۹) عباسپور 9 فاطمه 9 و افسون مهدوی. 1326. "رویکرد مشارکت مردمی در بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده". سومین کنفرانس سالانه پژوهش های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری. شیراز: موسسه معماری و شهرسازی سفیران راه مهرازی
- ۳۰) عسگری 9 هادی 9 و ستایش زینی. 1325. "چیستی و چرایی مشارکت شهروندان در نوسازی بافت های فرسوده". شرکت کیان طرح دانش و پژوهشکده جهاد دانشگاهی واحد استان آذربایجان شرقی. تبریز: جهاد دانشگاهی. 12.
- ۳۱) علوی تبار 9 علیرضا. 1372. بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها جلد اول. تهران: سازمان شهرداری های کشور.
- ۳۲) علیپور 9 روحا 9 و مسعود خادمی. 1385. "جستاری بر نظریات و قطعنامه های مرمت شهری در جهان و ایران". فصلنامه اندیشه شهر 16.
- ۳۳) عزیززاده 9 کتایون 9 مرتضی رضوی نژاد 9 و مینا رادفر. 1329. "بررسی نقش و مشارکت مردم در اداره امور شهری (نمونه موردی منطقه 14 شهرداری مشهد)". فصلنامه مطالعات برنامه ریزی شهری 61-87.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

- ۳۴) عنبری 9 مهسا 9 محمد حسن عنبری 9 و محمد محسن عنبری. 1326. "مشارکت مردمی در اجرای طرح های بافت فرسوده شهری." سومین کنفرانس سالانه بین المللی عمران، معماری و شهرسازی. شیراز: موسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی. 5.
- ۳۵) عندلیب 9 علیرضا. 1329. اصول نوسازی شهری رویکردی به بافت های فرسوده. تهران: نشر آذرخش.
- ۳۶) غفاری 9 غلامرضا 9 و ابراهیم جمشیدزاده. 1324. مشارکت های مردمی و امور شهری (بررسی موانع، مشکلات و راهکارهای توسعه مشارکت های مردمی). تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.
- ۳۷) فلامکی 9 منصور. 1380. سیری در تجارب مرمت شهری "از ونیز تا شیراز". تهران: نشر فضا.
- ۳۸) . نظریه ای بر منشور مرمت شهری ایران. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری 1387.
- ۳۹) کلانتری خلیل آباد 9 حسین 9 و احمد پورا احمد. 1380. فنون و تجارب برنامه ریزی مرمت بافت تاریخی شهرها. تهران: .